

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 20 051.069
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору політичних наук, професору
Дерев'янку Сергію Мироновичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри міжнародного
регіонознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дорошка Миколи Савовича

на дисертацію Котляра Олега Васильовича

«Відносини Російської Федерації та Скандинавських країн:

безпековий вимір (на прикладі Швеції та Норвегії)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність теми дослідження. Тема міжнародної безпеки, яку порушує у своїй роботі Котляр О.В., безумовно набуває все більшого значення у контексті військових та іншого роду конфліктів, які з новою силою спалахують в різних куточках світу. Серед першопричин такого стану речей є, зокрема, дестабілізаційна роль Російської Федерації, яка демонструє готовність досягати своїх цілей на міжнародній арені, використовуючи військові методи та засоби, а також порушуючи фундаментальні норми міжнародного права. На чиннику російського ревізіонізму значну увагу акцентує дисертант, досліджуючи відносини РФ зі Швецією та Норвегією у пост біполярний період.

Вдалим є вибір регіону Північної Європи для дослідження, адже у зв'язку конфронтаційними тенденціями через активізацію російського ревізйонізму, ми можемо спостерігати переосмислення Швецією та Норвегією своїх оборонних можливостей. Це, у свою чергу, тягне за собою зміну геополітичної реальності в регіоні в сенсі його мілітаризації та розширення НАТО за рахунок вступу нейтральних і позаблокових держав, таких як Фінляндія і Швеція.

Проблема релевантності позаблоковості також визначає актуальність дисертаційної роботи. Котляр О.В. в порівняльному ключі порушує питання ефективності позаблоковості, або ж, навпаки, членства у військово-політичному блоці, на діяльність держави в контексті гарантування безпеки та оборони. В цьому плані для України показовим є досвід Швеції, яка протягом значного часу дотримувалася позаблоковості, однак під впливом саме російського фактора змінює свою багаторічну зовнішньополітичну традицію та розпочинає процес вступу в НАТО.

Тож обрана тематика є беззаперечно актуальною в наш час, а також перспективною в плані подальшого вивчення, зважаючи на динамічні геополітичні зміни в Європі загалом та в досліджуваному регіоні зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках наукової теми «Центральна та Східна Європа у міжнародних відносинах» (номер державної реєстрації «0114U001590»), яка закріплена за кафедрою міжнародних відносин факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова робота Котляра О.В. є цілісною, завершеною, об'ємною та логічно структурованою працею з належним рівнем обґрунтованості висновків. Самі ж висновки чітко відповідають сформульованим у вступі дисертаційного дослідження завданням. Так, дисертант проводить якісний аналіз зовнішньої та безпекової політики досліджуваних держав комбінуючи теоретичні напрацювання представників

реалізму, лібералізму, конструктивізму та Копенгагенської школи міжнародних відносин. Ґрунтовність проведеного дослідження є високою завдяки використанню значної кількості офіційних документів, що дає змогу окреслити логіку та послідовність політики досліджуваних держав одна щодо одної, а також сформувані доволі об'єктивні висновки стосовно безпекових імперативів цих держав в конкретні періоди часу. Варто відзначити також вдало підібрану методологічну основу дослідження, що складається з низки як загальнонаукових, так і політологічних методів дослідження, які дозволяють провести комплексну наукову розвідку багатьох аспектів обраної теми.

Про належну обґрунтованість наукових положень та висновків дисертації свідчить апробація цих компонентів в рамках трьох міжнародних та однієї міжрегіональної конференцій. Також основні положення та окремі аспекти дисертаційного дослідження викладені на сторінках п'яти наукових статей, чотири з яких у фахових вітчизняних виданнях та одна – у закордонному виданні.

Відповідно, Котляру О.В. вдалося реалізувати завдання, сформульовані ним у вступі, а саме: розкрити теоретико-методологічні основи дисертаційної роботи, проаналізувати скандинавський вектор зовнішньої та безпекової політики Росії, окреслити формування концептуальних засад зовнішньої політики Швеції та Норвегії у сфері безпеки та оборони, дослідити місце Росії у суспільно-політичному дискурсі та офіційних зовнішньополітичних документах скандинавських країн, висвітлити російський чинник у переосмисленні оборонних можливостей Швеції та Норвегії.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів. Регіон Північної Європи загалом та його політичні та безпекові аспекти зокрема, є малодослідженим в рамках вітчизняної науки. Така ж ситуація із безпековим виміром російсько-шведських та російсько-норвезьких відносин. Те, що Котляр О.В. порушує цю проблематику, свідчить про вагому актуальність та новизну дисертації. Ознайомившись із текстом праці, а також, беручи до уваги зазначені у вступі результати наукового дослідження, можемо підтвердити, що

наукова новизна дисертаційної роботи полягає у: проведенні дослідження порівняльного характеру з метою виокремлення спільних та відмінних ознак безпекового виміру російсько-норвезьких та російсько-шведських відносин; визначенні впливу російської військової агресії в Грузії та Україні на політику безпеки та оборони досліджуваних північноєвропейських держав; проведенні контент-аналізу офіційних документів Росії, Норвегії та Швеції з метою виокремлення безпекових імперативів цих країн в контексті взаємовідносин одна з одною; дослідженні умов та чинників формування політики Росії щодо Швеції та Норвегії.

У свою чергу, достовірність результатів дисертаційного дослідження обумовлена застосуванням широкого спектру методологічних підходів, які представлені поєднанням загальнонаукових та політологічних методів дослідження, а також різноманіттям джерельної бази, в якій значну частину складають офіційні документи, котрі є першоджерелом для ґрунтовного вивчення політики держави.

Практичне значення результатів дослідження. Напрацювання Котляра О.В. можуть слугувати корисним джерелом інформації як у освітньому процесі, так і в діяльності інформаційно-аналітичних установ. Матеріали дисертації можуть бути корисними при підготовці та реалізації програм навчальних дисциплін, об'єктом дослідження яких є двосторонні відносини між державами, а також проблематика міжнародної безпеки. Також результати дисертаційного дослідження можуть бути затребуваними в роботі дослідницьких центрів, котрі спеціалізуються на вивченні зовнішньої політики, безпеки та оборони, Росії та регіону Північної Європи.

Крім цього, прикладна цінність дисертації полягає у можливості застосуванні її результатів в процесі підготовки державних службовців, працівників дипломатичних установ, які провадять свою діяльність в країнах досліджуваного регіону.

Загальна оцінка змісту роботи. Ознайомлення із текстом роботи дає підстави стверджувати про те, що Котляр О.В. здійснив ґрунтовну та об'ємну

наукову розвідку стосовно обраної проблематики та реалізував сформульовані завдання. Структура дисертації побудована за змішаним принципом, що впливає із необхідності вирішення сформульованих дослідницьких завдань. Частина цієї структури ґрунтується на національному принципі, а саме, коли автор виокремлює в другому розділі розгляд політики Росії щодо Швеції та Норвегії, а також регіону загалом. Натомість, решту розділів дисертант формує, виходячи із предмету дослідження. Він поєднує в межах одного розділу політику обох північноєвропейських держав в контексті відносин з Росією, з метою їх порівняльного аналізу. Такий підхід до формування структури в цьому випадку виглядає логічним та дозволяє належним чином реалізувати поставлені дослідницькі завдання.

У вступі дисертант чітко формулює актуальність, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження (с. 21), а також доволі детально окреслює загальний зміст дисертаційної роботи, принцип побудови та методи реалізації. Добре прописаною у вступі є методологічна основа дисертації, де Котляр О.В. подає конкретні приклади застосування того чи іншого методу дослідження (сс. 22 - 25). Важливою та необхідною складовою вступу є обґрунтування вибору саме Швеції та Норвегії серед решти країн регіону для дослідження проблематики (сс. 18 - 19).

Перший розділ роботи дисертант присвячує теоретико-методологічній основі дослідження. Перша частина розділу ознайомлює нас із джерельною базою, на яку опирається автор при написанні роботи. Огляд джерельної бази побудовано за змішаним принципом, який ґрунтується на її поділі, в першу чергу, за типом джерела, а пізніше – за предметом дослідження (сс. 28 - 50). Друга частина розділу – це теоретична складова роботи, яку автор будує, відштовхуючись від проблематики концепту «безпека» в контексті російсько-скандинавських взаємин. Котляр О.В. акцентує на комплексності поняття «безпека» та різноманітності підходів різних теоретичних шкіл щодо дослідження проблематики безпеки. Відповідно, дисертант акумулює ряд цих

теоретичних підходів з метою досягнення цілісного та різностороннього аналізу проблематики (сс. 50 - 71).

В другому розділі досліджується процес становлення та проблеми розвитку скандинавського вектору зовнішньої політики Росії. Розділ побудований за хронологічним принципом. В першому підрозділі автор подає ретроспективу відносин Росії зі Швецією та Норвегією від моменту їх становлення та до періоду розпаду СРСР. Автор подає причини превалювання в певні періоди шведського, або ж норвезького вектору в політиці Росії один над одним (сс. 72 - 83). Наступний підрозділ розкриває нам умови формування північноєвропейського вектору зовнішньої політики РФ з акцентом на проблему другорядності цього напрямку в перші часи після розпаду СРСР (сс. 83 - 108). Натомість подальшу активізацію цього вектору автор розглядає, пов'язуючи це із збільшенням ваги енергетичного фактору в регіоні та політиці офіційної Москви (с. 94).

В третьому розділі Котляр О.В. аналізує основоположні засади зовнішньої політики обох північноєвропейських держав у сфері безпеки та оборони. А саме, йдеться про позаблоковість Швеції з одного боку (сс. 108 - 127), та, на противагу – членство Норвегії в НАТО (сс. 127 - 146). Ці засади автор подає через призму відносин цих країн із Росією. В рамках розділу ми маємо змогу ретроспективно ознайомитися із започаткуванням фундаментальних підходів цих країн щодо реалізації зовнішньої та безпекової політики, причинами їх започаткування, умовами їх реалізації та трансформування в залежності від геополітичної ситуації на міжнародній арені.

Четвертий розділ подає нам образ Росії, який побутує серед громадськості Швеції та Норвегії, а також аналізує місце Росії в політиці цих країн на прикладі їх офіційних документів. Дисертант доходить висновку, що, в силу історичних обставин образ Росії серед Скандинавських країн корелювався, в основному, із поняттями «опонент» та «небезпека» (сс.146, 165). Такий стан справ, після короткотривалою паузи в період після розпаду СРСР, можемо спостерігати на сьогоднішній день. У свою чергу, аналіз офіційних документів

демонструє значну увагу, яку північноєвропейські країни відводять Росії як в сенсі співпраці в найбільш необхідних сферах, так і в сенсі безпекових викликів пов'язаних із діяльністю останньої (сс.149, 169).

Врешті, п'ятий розділ дисертації автор відводить для вивчення впливу російського фактору на формування та реалізації безпекової політики Швеції та Норвегії. Котляр О.В. охоплює період 1991-2022 рр. та аналізує шлях цих країн від демілітаризації до переосмислення власних оборонних можливостей з акцентом на роль Росії в цьому процесі. Ми маємо можливість ознайомитися з якісно-кількісними характеристиками оборонної сфери Швеції та Норвегії, а також фінансовою складовою безпекової політики. Дисертант наголошує на першочерговій та безпосередній ролі РФ у розвитку мілітаризаційних тенденцій в регіоні та вагомій трансформації оборонних політик Скандинавських країн (сс.202, 222).

Аналіз змісту дисертації дозволяє нам стверджувати, що Котляр О.В. підготував цілісну, завершену та самостійну працю, котра є логічно структурованою та комплексно й ґрунтовно розкриває обрану проблематику.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Автор дотримався вимог щодо академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на відповідні джерела при висвітленні тверджень, ідей, висновків інших авторів. Ознак фальсифікації, які б ставили під сумнів унікальність праці та самостійну роботу дисертанта, виявлено не було.

Дискусійні положення на зауваження до дисертаційного дослідження. Позитивно оцінюючи зміст, аргументи і результати дослідження О.В. Котляра, вважаємо за необхідне висловити щодо окремих з них зауваження, побажання та рекомендації:

1. В цілому поділяючи прагнення дисертанта щодо проведення комплексного дослідження відносин РФ з Норвегією і Швецією у сфері безпеки, цілісність наукової праці лише б виграла, якби структура дисертації не була переобтяжена великою, як для праці на здобуття наукового ступеня доктора філософії, кількістю розділів. Зокрема, на нашу думку, доцільним було

би об'єднати в одному розділі аналіз концептуальних засад зовнішньої політики Норвегії і Швеції з суспільно-політичним дискурсом щодо місця і ролі російського чинника у зовнішньополітичній і безпековій стратегії та практичній реалізації стратегії урядами двох скандинавських країн.

2. Задля уникнення закидів у надмірному захопленні автора історичним методом, при обґрунтуванні хронологічних рамок дослідження (с.21 дисертації) слід було би обмежитись аналізом безпекової сфери відносин РФ з Норвегією і Швецією в постбіполярний період з виходом поза межі цієї доби для проведення ретроспективного аналізу основ відносин між країнами у різні історичні періоди.

3. Попри значну увагу дисертанта щодо впливу чинника збройної агресії РФ проти України на еволюцію підходів двох скандинавських країн щодо відносин з Росією, у переліку завдань дисертації не зайвим було би акцентувати увагу на тому, які уроки з досвіду євроатлантичної інтеграції Норвегії і Швеції могла би використати Україна для набуття членства в НАТО.

4. Потребує, на нашу думку, уточнення використаного автором терміну «методична складова дисертації» (с. 23). Вочевидь, йдеться про методологію, як сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження.

5. Аналіз джерельної бази дисертації слід було би розпочати з характеристики документальних джерел, щоби не склалось враження, що наукові публікації за темою дослідження є його найважливішим джерелом. У цьому зв'язку логічним видається відокремлення підрозділу про стан наукового опрацювання теми від аналізу джерельної бази дисертації.

6. Дискусійними або недостатньо обґрунтованими, на наш погляд, є окремі твердження автора, на кшталт: Мюнхенської промови В. Путіна 2007 року, що на його думку, стала «початком нової холодної війни» (с. 91); причин зміни позиції уряду Швеції щодо заборони будівництва першої гілки газопроводу «Північний потік» у листопаді 2009 року (с. 93); не підтримання Норвегією надання Україні Плану дій щодо членства в НАТО у 2008 році (с. 94) тощо.

7. Також текст дисертації містить окремі стилістичні неточності, орфографічні помилки, прикрі повтори, надмірне цитування окремих джерел (сс. 18, 76, 79, 86, 95, 101, 141, 142). Втім, це жодним чином не применшує значення основних результатів дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційна робота О.В. Котляра є актуальною, позаяк порушує проблематику міжнародної безпеки, а також містить елементи наукової новизни, зважаючи на малодослідженість обраного регіону та держав в контексті безпекового виміру. Автор чітко сформулював мету та завдання дослідження, які, в результаті, йому вдалося успішно реалізувати. Таким чином, дисертація «Відносини Російської Федерації та Скандинавських країн: безпековий вимір (на прикладі Швеції та Норвегії)» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від № 44 12.01.2022 р. (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а її автор - Котляр Олег Васильович - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

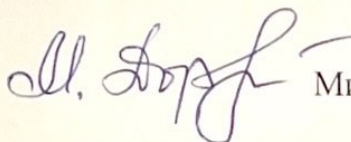
доктор історичних наук, професор,

завідувача кафедри

міжнародного регіонаознавства

Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

Микола ДОРОШКО

